

Віра Мелешко,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава

Гадяцький мистецький трикутник: Тарас Шевченко, Григорій Кисіль, Петро Ротач

Благословенна материнська земля, яка завжди надихала та надихає своїх дітей на благі справи, на добро й доброту, на творчість! Усі ми діти краю свого; усі – хтось безпосередньо прив'язаний до тієї чи тієї географічно-топонімічної точки, а хтось – опосередковано.

У контексті літературного краєзнавства одним із аспектів непрямого зв'язку митця/науковця/культурника з певним регіоном може бути його дотичність до краю через когось чи через щось. Такий підхід дозволяє об'єднати трьох діячів національної культури, віддалених у часі і просторі – Тараса Григоровича Шевченка (1814 – 1861) – Петра Петровича Ротача (1925 – 2007) – Григорія Олексійовича Кисіля (1936 – 2017) – у своєрідний гадяцький «трикутник», який власне і є аргументованим складником іншого обсяжного поняття – «гадяцька шевченкіана».

Направду, гадяцька шевченкіана. Умотивовуємо наше твердження. Григорій Кисіль від 1977 року працював у Гадячі – викладачем декоративно-ужиткового мистецтва Гадяцького училища культури імені І. П. Котляревського (нині Гадяцький фаховий коледж культури і мистецтва ім. І. П. Котляревського). Образ великого Тараса він витворив і передав усім небайдужим до національного пророка у вишиваному форматі: з нагоди 200-річного ювілею Кобзаря побачив світ четвертий альбом «Портрети Тараса Шевченка» Г. Кисіля [1].

Петро Ротач – письменник, літературознавець, краєзнавець, архівіст, журналіст. «Той спадок, – каже відомий філолог Микола Степаненко, – який лишив після себе майстер слова Петро Ротач, – це ціла епоха, дивовижна мистецька робітня з її фундаментальними винятково актуальними дослідженнями, високохудожніми творами, мудрим епістолярієм, неоціненним архівом» [5, с. 221]. Проте, переконані ми, найтривкіше вписав себе Петро Петрович у простір національної культури своєю на той час єдиною шевченківською енциклопедією. Мовимо про працю майже всього життя П. Ротача – «Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії у 2-х книгах» [4]. Зауважимо, в енциклопедії вміщена стаття, присвячена

Григорієві Олексійовичу. Автор акцентує його розробки портретів Шевченка та малюнків, «тематичних композицій, орнаментів, шрифтів для художнього вишивання <...>» [4, с. 343].

Між полтавцем Петром Ротачем і гадяцем Григорієм Кисілем зав'язалося листування. У центрі їхнього епістолярію був Тарас Шевченко. Таким чином і витворився мистецький гадяцький трикутник, який потребує певного розкодування – огляду листів.

На думку науковки Галини Мазохи, складність «аналізу епістолярію зумовлюється специфічним характером останнього: одночасно документального і суб'єктивного, що нерідко призводило до розцінювання його дослідниками як другорядного матеріалу. Адже для всієї маргінальної літератури властивий інший підхід до дійсності, інший критерій істинності. Безпосередній зміст листів, їх образні форми оповіді визначають особливе співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, часткового і загального. Тому листи, як неповторні творчі прояви, потребують пильної уваги <...>» [3, с. 88]. Ми суголосні з думкою дослідниці, адже приватна кореспонденція – важливе джерело проникнення у світ і її автора, і епохи загалом, важливим аргументом під час аналізу духовно-творчої діяльності митця, тож вивчати цей вид мемуаристики направду досить складно.

Щодо листів, які стали об'єктом нашої статті: упорядкував та оприлюднив такий вид кореспонденції доктор філологічних наук Микола Степаненко (свою роботу він підписав псевдонімом – Микола Селецький); супроводжені листи лише коментарями (до речі, це найпоширеніша форма роботи з епістолами, де зазначають фактичні відомості про згадувані в тексті імена, події, топоніми тощо); листи – «односторонні», оскільки це епістоли Петра Ротача до Григорія Кисіля; перший лист датований 24 червня 1995 роком, останній – 9 січня 2006 роком [див.: 2]. На цьому ви- черпуються зовнішні характеристики одного із жанрів мемуарної літератури.

Домінують у приватній кореспонденції – десяти епістолах – розповіді, коментарі, поради, хвилювання, роздуми, пов'язані з роботою адресата й адресанта

над шевченкіаною. П. Ротач інформує свого гадяцького колегу-митця про безмір задумів та складність їх реалізації під час укладання енциклопедії; Г. Кисіль повідомляє полтавця-краєзнавця про перебіг роботи над альбомом вишивок, присвячених незабутньому Тарасові.

Впадає в око те, що митці мусили перейматися не творчістю, а передовсім матеріальними проблемами – коштами для видання своїх напрацювань. Проте, помічаємо, що Петро Петрович прагне розрадити Григорія Олексійовича, підказуючи: «<...> не розраховуйте на великий наклад. За сучасних умов достатньо буде 2 – 2,5 тисяч примірників. Потім можна буде наклад повторити» [2, с. 184], або: «<...> щодо альбому. Завершуйте його і привозьте в Полтаву, покажете видавцям» [2, с. 185], або ще: «Мені здається, що видавати тематично по частинах Вашу працю доцільно» [2, с. 185].

Про себе Петро Ротач кореспондує: «Роботи справді ще багато. <...> Час швидко минає, забирає силу» [2, с. 185]. У відповідь на запитання Г. Кисіля («Запитуйте про Шевченкіану») щодо крайової енциклопедії інформує: «Перший том завершено (А–К), він лежить у [видавництві]. Вже рік як влада пообіцяла дати кошти на видання. Але досі не дала й копійки. Звичайно ж, робота не відбувається, все завмерло. Я теж перекинув увагу на інше. Надіймося!» [2, с. 186].

І все ж у спілкуванні двох непересічних особистостей, якими були представники гадяцької шевченкіани – Петро Ротач та Кисіль, матеріальне набуває ознак моральної підтримки, трансформується в потребу трудитися для того, щоб наблизитися «до української України» [2, с. 185]. Обидва автори, попри труднощі, успішно завершили найголовніші труди свого життя. Згадаймо Шевченкове: «Хто не журиться, не плаче, то той ніколи й не радіє» (з листа до Андрія Лизогуба) [6, с. 302].

Полтавець мав лише проспект альбому гадяцького автора, але все-таки високо оцінив роботу: «Проспект альбому вишивок цікавий, і я не маю чого ні додати, ні заперечити» [2, с. 185]. Ішлося в листах і про потребу передмови до альбому. Адресат уточнив: це мусить бути «невеличка кваліфікована передмова» [2, с. 185]. Коментуючи подальший перебіг подій, стверджуємо: П. Ротач зарекомендував себе вимогливим, відповідальним науковцем, самокритичним та самовиваженим. В епістолі від 28 червня 2000 року зазначив, що видавчиня Ганна Грибан «хотіла мати передмову» [2, с. 185] з його рук. Петро Петрович не прийняв пропозиції і мотивував відмову таким чином: «Але ж я не фахівець в такій своєрідній справі, як вишивка. Це треба сідати за вивчення відповідної літератури, а я вже не маю насамперед фізичної можливості» [2, с. 185]. Він був дуже вимогливим до себе, ретельно виконував роботу. Так було і з його енциклопедією, над якою він працював «чверть століття» [2, с. 186].

І Петра Петровича, і Григорія Олексійовича хвилювало питання увічнення пам'яті Шевченка. Зокрема, у листі від 18 березня 2000 року П. Ротач пише: «Я теж обурювався тим, що не показали Шевченківський вечір 9-го. Є з чого обурюватись! Коли ж, нарешті, березневі дні стануть офіційним Шевченківським святом? Вірно, що це станеться!» [2, с. 185]. Підсилювальна частка теж підкреслює спільність думок листувальників: Шевченко для них – знакове явище національного простору, показник величчя українського духу.

Епістоли свідчать, що Петро Ротач умів радіти чужим успіхам. Він піднесено оцінив «чудовий альбом "Українська вишивка"» Григорія Кисіля; особливо акцентував передмову до нього: «Мені сподобалося Ваше вступне слово, з якого видно, що Ви справжній українець, патріот, вихователі. Виховавши двох доньок, які працюють коло Вас, можете почуватися щасливою людиною. А посвята альбому внучці Софійці! Це для неї вже урок, щоб і їй виховатись щирою українкою» [1, с. 186]. Як бачимо, Петрові Петровичу важливі однаково і форма, і зміст написаного/створеного. Для нього цінність людини – у її українськості. Помічаємо, що подібне сповідував і Г. Кисіль, адже в одній з епістол П. Ротач констатував: «Щиро дякую за патріотичний лист. Ми переймаємося тими самими думками і настроєм, яким переймалися Ви – раніше й тепер» [2, с. 185].

Автор із Полтави вболівав за долю держави, був до певної міри, як і його Шевченко, пророком. Маємо на увазі розмисел-передбачення розвитку російсько-українських відносин: полтавський кореспондент у 2005 році писав, що «влада мусить бути народною, мусить захистити від російського імперіалізму наше майбутнє. Як мовиться, останній шанс...» [2, с. 185].

Отже, приватно-ділове листування розкриває світоглядні позиції людей чину, їхню напружену діяльність як практичних шевченкознавців.

Джерела і література:

1. Кисіль Григорій. Українська вишивка. Портрети Тараса Шевченка : [альбом]. Полтава : Дивосвіт, 2014. 79 с. : іл.
2. Листи Петра Ротача до Григорія Кисіля /упор. Микола Селецький. Рідний край. 2011. № 2(25) С. 184-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2011_2_35.
3. Мазоха Г. Епістолярна спадщина і парадигми наукового дослідження. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 88-92.
4. Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У 2-х книгах. Полтава : Дивосвіт, 2005. Кн. I; 2007. Кн. II.
5. Степаненко М. Його земними богами були Україна і праця (штрихи до портрета письменника й науковця Петра Ротача). Степаненко М. Із засіву – благословилося. Полтава, 2018. С. 220-227.
6. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12-и томах. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 6. 632 с.